

Ольга Бакун
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка

**СЕГМЕНТНА КОНСТРУКЦІЯ ЯК САМОСТІЙНА
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА, ФУНКЦІОНАЛЬНА
ОДИНИЦЯ СИНТАКСИЧНОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

У мовознавчій літературі сегментну конструкцію (СК) тлумачать по-різному. Дослідники, що займаються вивченням експресивних синтаксичних структур, не мають однозначної думки щодо синтаксичного статусу конструкції. Існує декілька поглядів щодо цього питання. Деякі мовознавці (В. Бабайцева [2], П. Дудик [9] тощо) вважають таку конструкцію різновидом номінативних речень, інші (Є. Галкіна-Федорук [7], І. Сушинська [11] тощо) – реченням особливого типу, ще інші (Г. Акімова [1], Н. Валгіна [3] тощо) не вважають СК реченням.

Нерозв'язаною лінгвістичною проблемою залишається питання щодо місця СК серед інших синтаксичних одиниць. Для уточнення цього питання вважаємо за доцільне розглянути структуру СК, виявити структурно-семантичні типи, порівняти їх зі структурою простого

речення і зробити висновок про статус СК як синтаксичної одиниці. Тому заявлену тему вважаємо **актуальною**.

Предметом дослідження ми обрали СК. Джерелом фактичного матеріалу є мова газет ("Високий замок", "Голос України", "Україна молода"). **Мета дослідження** передбачає виявлення в аналізованому матеріалі СК, карткування, опис та аналіз з урахуванням їх тлумачення лінгвістичною літературою. Визначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) шляхом суцільної вибірки закартувати фактичний матеріал – СК; 3) проаналізувати структурні особливості СК та визначити її місце серед інших синтаксичних одиниць.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що найчастіше структурною і семантичною основою більшості СК є синтаксична форма іменника в називному відмінку – СК іменникового типу; рідше сегмент може бути виражений інфінітивом – СК дієслівного типу.

Першим і основним структурним різновидом СК є структури, у яких сегмент виражений мінімальною номінативною одиницею – "слово / словоформа" (**модель N₁**) і відповідає структурній моделі (№1) – **модель N₁**: ***Весна: час робити опалення*** (Голос України. – 2010. – березень. – 04); ***Кварт-плата. Мешканка Закарпаття вдруге виграла в лотерею житло*** (Україна молода. – 2009.

– серпень. – 01). Різновидами структурної моделі N_1 є поширені структури: 1) поширена структура, у якій сегмент виражений сурядним словосполученням іменників у називному відмінку і відповідає структурній моделі (№2) – модель $N_1 + N_1$: **Не контрабандист, але провокатор.** Лідер "Родіни" хоче покарати співробітників СБУ, які захопили штаб-квартиру в Одесі (Україна молода. – 2009. – березень. – 25); **Позиція чи «політшиза».** На Полтавщині можновладці протестували проти ... самих себе (Україна молода. – 2009. – березень. – 28); **Україна – Росія: виклики кризи і глобалізації** (Україна молода. – 2009. – січень. – 27); 2) поширена структура, у якій сегмент виражений підрядними словосполученням – іменником і прикметником і відповідає структурній моделі (№3) – модель $Adj + N_1$: **Балканська естафета.** У Хорватії завершився перший етап чоловічого чемпіонату світу (Україна молода. – 2009. – січень. – 27); **Злодійське ноу-хау:** плювок в обличчя водієві (Високий замок. – 2011. – квітень. – 28); 3) поширена структура, у якій сегмент виражений підрядним словосполученням – іменником у називному відмінку і іменником у родовому відмінку, що відповідає структурній моделі (№4) – модель $N_1 + N_2$: **"Битва націй":** протистояння України та Росії

(Високий замок. – 2011. – травень. – 06); **Маніфест любові.** Білоруські «королі року» "Ляпіс Трубецкой" *відіграли в Києві анімацій "сольник" і презентували потрійний альбом "Парад Алла"* (Україна молода. – 2009. – травень. – 06).

Наведені приклади ілюструють, що сегмент по-різному граматично побудований, але є єдиною семантичною одиницею. Отже, словосполучення – структурно-граматична форма СК, компоненти якої є граматичною і семантичною єдністю.

Структурною і семантичною основою СК дієслівного типу є інфінітив з граматично і семантично залежними компонентами – модель (№5) – **модель Inf: Згадати все.** *На екрани вийшла довгоочікувана стрічка за романом Віктора Пелевіна "Generation П"* (Україна молода. – 2011. – квітень. – 19). Між граматично залежним компонентом і граматичною та семантичною основою СК дієслівного типу встановлюються відношення, притаманні для граматичної категорії – дієслова – об'єктні.

Отже, структурна основа усіх вище зазначених СК – синтаксична форма іменника або дієслова, відповідно до чого виокремлюємо іменникові й дієслівні структурні типи СК.

Непоширені структурні моделі СК – **модель (№1) N₁**, **модель (№5) Inf** – збігаються з синтаксичною формою слова / словоформою. Проте, якщо функція синтаксичної форми слова / словоформи – номінація, а об'єкт номінації – предмет, явище реального світу, то сегмент, який структурно збігається із словоформою, називає тему висловлювання.

Поширені структурні моделі СК – **модель (№2) N₁ + N₁**, **модель (№3) Adj + N₁**, **модель (№4) N₁ + N₂** співвідносні з синтаксичною одиницею – словосполученням, проте різняться функцією. Отже, словосполучення виконує номінативну функцію – називання предмета, об'єкта реального світу. А сегмент називає лише тему висловлювання.

За своєю будовою структурні моделі СК **модель (№1) N₁**, **модель (№2) N₁ + N₁**, **модель (№3) Adj + N₁**, **модель (№4) N₁ + N₂** збігаються з номінативним реченням (поширеним чи непоширеним). Проте СК притаманна особлива інтонація, що відрізняє її від номінативного речення і сприяє процесу актуалізації. Тривала пауза після сегмента є обов'язковою у СК, що надає висловлюванню відтінку замовчування, роздуму.

За своєю будовою структурна **модель (№5) Inf** збігається з інфінітивним реченням (поширеним чи

непоширеним). На відміну від СК дієслівного типу, в інфінітивному реченні не тільки виражається думка, а й ставлення того, хто говорить, до висловлюваної думки. Сегмент, виражений інфінітивом, має констатаційне (описове) значення, називає певну дію-процес.

Отже, СК дієслівного, як і іменного типу, є синсемантичними структурами, значення яких можна зрозуміти лише із контексту. Поза контекстом, без постсегментного компоненту, вони не можуть виконати основної функції – бути номінантом теми висловлювання.

Отже, структурна основа СК – синтаксична форма слова. Слово, реалізуючи свої синтаксичні можливості, утворює СК, які мають структуру словосполучення. Деякі структурні типи є подібними до певних односкладних речень – номінативного і інфінітивного. Порівняльний аналіз СК і таких одиниць синтаксису, як словоформа, словосполучення і речення, підтверджує, що функція СК є одним із головних критеріїв, підставою для виокремлення СК як синтаксичного явища.

1. *Акімова Г. Н.* Новое в синтаксисе современного русского языка / Г. Н. Акімова. – М. : Высш. шк., 1990. – 168 с.; 2. *Бабайцева В. В.* Русский язык: Синтаксис и пунктуация / В. В. Бабайцева. – М. : Просвещение, 1979. – 269 с. – (Библиотека учителя русского языка);

3. *Валгина Н. С.* Активные процессы в современном русском языке / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2001. – 304 с.;
4. *Ванников Ю. В.* Синтаксис речи и синтаксические особенности русской речи / Ю. В. Ванников. – М. : Рус. яз., 1979. – 296 с.;
5. Високий замок – 2011 – березень. – серпень;
6. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.;
7. *Галкина-Федорук Е. Н.* Современный русский язык : В 2 т. Т. 2 : Морфология. Синтаксис / Е. М. Галкина-Федорук. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1964. – 638 с.;
8. Голос України – 2009 – жовтень – березень – 2011;
9. *Дудик П. С.* Явища номінації, сегментації і контамінації в структурі речення / П. С. Дудик // Синтаксис словосполучення і простого речення (синтаксичні категорії і зв'язки). – К. : Наук. думка, 1975. – С. 204–227;
10. *Казарина В. И.* Современный русский синтаксис: структурная организация простого предложения : учеб. пособие / В. И. Казарина. – Елец : ЕГУ им. И. А. Бунина, 2007. – 329 с.;
11. *Сушинська І.* Функціональні різновиди номінативних речень в сучасній українській мові / І. Сушинська //Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. – Донецьк : ДонДу, 1996. – Вип. 2. – С. 97–104;
12. Україна молода. – 2009. – січень. – квітень. – 2011.